

Nieuwsbrief

Vlinderwerkgroep Drenthe

jaargang 27 – nummer 1 – voorjaar 2017

Van de bestuurstafel

Minko van der Veen

In deze nieuwsbrief kijken we zowel voor- als achteruit. Een grote uitdaging die nu achter ons ligt, was het uitbrengen van een nieuwe verspreidingsatlas van onze dagvlinders. Er kwam een (voorlopig) eind aan vele jaren van overdag rondkijken en speuren door onze provincie, op fraaie heideterreinen maar ook op plekken waarvan je dacht: wat heeft een vlinder hier te zoeken? Het eindigde allemaal op die zaterdagmiddag in december, vorig jaar in Zwiggelte met de feestelijke presentatie van onze nieuwe atlas '**Dagvlinders in Drenthe 2007-2015**'. We hebben sindsdien vele positieve en lovende reacties over de atlas ontvangen. Ook inhoudelijke reacties waarbij onze zorgen over de teruggang van veel soorten en met name van de 'boerenlandvlinders' met ons werden gedeeld.

Voor de Statenfractie van GroenLinks was het aanleiding om contact met ons op te nemen. Zij gaan nu kijken hoe zij, met andere partijen, middels een motie actie kunnen ondernemen.

Op de Landelijke dag van 'De Vlinderstichting' in Wageningen heeft Wilfred Alblas de atlas gepresenteerd en daarmee ook onze fraaie provincie op de kaart gezet. De laatste exemplaren van onze atlas waren we die dag in no-time kwijt, zeg maar de keerzijde van succes.

Joop Verburg verkoopt het laatste exemplaar van de nieuwe Drentse vlinderatlas op de Landelijke dag van de Vlinderstichting, 4 maart in Wageningen (foto Stefan Pronk)

Inhoud

- Van de bestuurstafel, *Minko van der Veen* 1
- Even voorstellen: nieuw bestuurslid, *Stefan Pronk* 2
- *Dagvlinders in Drenthe 2007-2015*: binnen drie maanden uitverkocht! 3
- Heivlinder, *Wilfred Alblas* 5
- 'Mijn berm bloeit!', *Edwin Dijkhuis (Floron) en Anthonie Stip (De Vlinderstichting)* 7
- Van de redactie 6
- Symposium Bijen, bermen en biodiversiteit, IVN Westerveld 9
- Naar een Atlas van Nachtvinders in Drenthe?, *Eef Arnolds, Ton Schoenmaker en Joop Verburg* 10
- De databank van macro- en micronachtvlinders bij de WVD, *Ton Schoenmaker* 16
- Kommavinders in het Scharreveld, *Berta Schuurhuis en Dick Mooi* 19
- Colofon 20

Ook valt in dit nummer veel te lezen over uitdagingen die we de komende (vele) jaren zouden kunnen aangaan met elkaar. De vraag daarbij is natuurlijk of jullie die zien zitten of het in elk geval willen gaan proberen ze op te pakken. Zeker bij het voornemen om nu eens serieus werk te maken van het op kwart atlasblokniveau karteren van onze **macronachtvlinders**, kun je spreken van een grote uitdaging. Maar ook onze niet-nachtbrakers hoeven niet in een zwart gat te vallen: deelname aan het project '**Mijn berm bloeit**' kan dat helemaal

Agenda Voorjaarsbijeenkomst

maandag 24 april 2017 19:30 uur
'De Klipper', Hoofdweg 24, Zwiggelte
www.deklipper.com

1. Opening
2. Noodzaak uitbreiding en verjonging bestuur
3. Project 'Mijn berm bloeit!' (Edwin Dijkhuis, Floron)
4. Pauze
5. Dagvlinderwaarnemingen 2016 (Minko vd Veen)
6. Naar een Atlas van Nachtvinders in Drenthe? (Eef Arnolds)
7. Rondvraag
8. Sluiting (uiterlijk 22:00 uur)

Datum najaarsbijeenkomst: woensdag 23 november 2017

voorkomen. En dan heb ik het natuurlijk helemaal nog niet gehad over al die andere (vlinder)plannen die iedereen voor zich zelf al in gedachten had. Toch denk ik dat de stimulerende werking die uitgaat van iets gezamenlijk doen, gekoppeld aan het gaan verkennen van nieuwe werelden, de gepresenteerde plannen vleugels kan geven. In Zwiggelte zullen we er op 24 april tijdens de **voorjaarbijeenkomst** met elkaar over spreken.

Al eerder deden we een oproep aan jullie om na te denken over de noodzakelijk **versterking en verjonging van ons bestuur**. In oktober werd plotseling onze voorzitter Ate ernstig ziek. Na enkele spannende weken ging het langzaam weer de goede kant op en bij ons

laatste bestuursoverleg in maart konden we Ate weer verwelkomen. Ondertussen zijn we er in geslaagd een nieuw en jong bestuurslid aan te trekken: Stefan Pronk. In deze nieuwsbrief stelt hij zich aan jullie voor. We zijn hier heel erg mee ingenomen, maar realiseren ons ook dat we er met één nieuw bestuurslid nog niet zijn. Daarom blijft de vraag: kun jij iets voor het bestuur van onze werkgroep betekenen of denk je iemand te kennen die dat zou kunnen, in het belang van het voortbestaan van onze werkgroep, meld je!

Een goed vlinderseizoen gewenst, zowel in het warme zonlicht als ook in het geheime duister!

Hutten bouwen en reeën spotten, daarmee is mijn passie voor de natuur ooit begonnen. Op mijn twaalfde kocht ik mijn eerste camera en verrekijker en daarmee ging er een wereld voor mij open. Heel veel uren ben ik op pad geweest rond mijn geboortestad Den Haag om de natuur op het strand en in de duinen op de gevoelige plaat vast te leggen. Maar ook zwijnen spotten op de Veluwe, adders en gladde slangen zoeken op het Dwingelderveld en vlinders vastleggen op vroege zomerochtenden deed (en doe) ik maar wat graag.

Op de middelbare school was voor mij dan ook snel duidelijk dat ik de studie Bos- en Natuurbeheer in Delft wilde gaan volgen. Een geweldige studietijd heb ik daar gehad. Als afstudeeropdracht heb ik bij de Vlinderstichting onderzoek gedaan naar de relatie tussen de populatieontwikkeling van het veenhooibeestje en het hydrologische regime. Een onderdeel

Even voorstellen: nieuw bestuurslid

Mijn naam is Stefan Pronk, 25 jaar en ik ben woonachtig in het kleine dorpje Ellertshaar. Kortgeleden ben ik toegetreden tot het bestuur van de Vlinderwerkgroep Drenthe. Deze nieuwsbrief lijkt mij een mooie gelegenheid om mijzelf aan u voor te stellen.

van deze opdracht was een heuse rupsenjacht op het Hingsteeven in de boswachterij Hooghalen. Vlinders hadden altijd al wel mijn interesse, maar tijdens mijn afstudeerperiode bij de Vlinderstichting is dat nog verder aangewakkerd. In 2013 ben ik afgestudeerd en kon de zoektocht naar een 'echte' baan beginnen.

Een maand na mijn afstuderen werd ik aangenomen bij Landschapsbeheer Drenthe. Dat had ik van tevoren nooit durven dromen. Ik ben de uitdaging aangegaan en heb het westen van het land achter mij gelaten. Sinds die tijd ben ik werkzaam als coördinator vrijwilligerswerk bij Landschapsbeheer Drenthe. Als coördinator begeleid ik vrijwilligersgroepen die de handen uit de mouwen steken in de natuur en ondersteun ik bijvoorbeeld bewonersgroepen bij het realiseren van groene initiatieven.

Wat denk je bij te kunnen dragen aan de Vlinderwerkgroep Drenthe?

Toen Minko van der Veen mij anderhalve maand geleden benaderde met de vraag of ik geïnteresseerd zou zijn om het bestuur van de Vlinderwerkgroep te komen verstreken, twijfelde ik geen moment. Heel graag!

Via de Vlinderwerkgroep hoop ik allereerst om (indirect) een klein steentje bij te kunnen dragen aan de bescherming van vlinders en het verbeteren van leefgebieden. De contacten die ik in de afgelopen jaren tijdens mijn werk en daarbuiten heb opgedaan in Drenthe kunnen daar wellicht bij van pas gaan komen. Een nog belangrijker doel voor mijzelf vind ik het overdragen van mijn enthousiasme voor vlinders en de natuur. Op welke manier, dat moet zich nog uit gaan wijzen, maar wat zou het mooi zijn als we vanuit de Vlinderwerkgroep Drenthe een bijdrage kunnen leveren om zoveel mogelijk kinderen en bewoners van Drenthe de kans te geven om de wondere vlinderwereld te ontdekken!

De belangrijkste taak die de eerstkomende tijd voor mij is weggelegd, is het verjongen van het bestuur. Gezien mijn leeftijd is dat doel direct al bereikt zullen jullie denken (en zeggen), maar eigenlijk kan ik en kunnen we daar nog wel wat meer hulp bij gebruiken. Dus bij dezen wil ik van de gelegenheid gebruik maken en een oproep doen:

Wie durft de uitdaging aan en komt het bestuur van de Vlinderwerkgroep Drenthe versterken?

Dagvlinders in Drenthe 2007-2015: binnen drie maanden uitverkocht!

Ben Hoentjen

Vorig jaar om deze tijd zaten we als atlasgroep nog te dubben over de oplage van de nieuwe atlas. Duidelijk was dat 1500 exemplaren, de oplage van de atlas uit 2003, (veel) te veel zou zijn.

Uiteindelijk hakten we de knoop door en kozen we voor 750, en daarbij een voorintekenprijs van 15 euro. Met die gegevens gingen we de boer op om subsidies binnen te halen ter aanvulling op ons eigen gespaarde kapitaal. Dat lukte wonderwel: eind juni 2016 hadden we de financiering rond, dankzij bijdragen van Het Drentse Landschap, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en het Prins Bernhard Cultuurfonds Drenthe.

Het grote succes van de atlas heeft onze verwachtingen verre overtroffen. Die gingen er onder andere vanuit dat er na een jaar nog een flinke stapel atlassen over zou zijn. Integendeel dus: al in februari moesten we verschillende verzoeken van boekhandels en bijvoorbeeld Het

Drentse Landschap om nog een stapeltje atlassen te mogen verkopen, afwijzen. Wat we nog aan exemplaren bij elkaar konden sprokkelen is op de Landelijke vlinderdag op 4 maart weggevoegen.

Er liggen nog 9 exemplaren te wachten op een voorintekenaar, waarvan er zes nog niet van zich hebben laten horen. Van deze mensen kennen we alleen de naam. Mocht u dus voor een atlas hebben betaald, meldt u zich dan zo gauw mogelijk bij het secretariaat.

De voorspoedige verkoop is ook mede te danken aan de aandacht die atlas in de media heeft gekregen. Omdat wellicht niet iedereen al die artikelen en recensies heeft gezien, hebben we er een paar verzameld.

UITSTERVEN VLINDERS Na acht jaar onderzoek naar populaties Drentse dagvlinders zijn de bedrevende resultaten in een atlas gepubliceerd. Waar geen bloemen zijn, kunnen geen vlinders leven.

KOOS DIJKSTERHUIS

Het gaat belabberd met de vlinders in Drenthe. Ook de vroeger zeer algemene soorten worden allengs minder gezien. Vooral op het platteland is het bedrevend gesteld, zo blijkt uit acht jaar in kaart brengen van de Drentse dagvlinders. De resultaten zijn onlangs gepubliceerd in een atlas.

“Op productiegroenlanden en akkers zijn geen bloemen meer, en waar geen bloemen zijn, kunnen geen vlinders leven”, vat vlinderkenner Minko van der Veen van de Vlinderwerkgroep Drenthe het probleem samen. Nu, in de winter, fladderen er sowieso geen vlinders rond. Ze zijn er echter wel, ze overwinteren als eitje, pop of rups. En ze staan in de kleurrijke atlas over Drentse vlinders die onlangs verscheen.

Met enkele co-auteurs stelde Van der Veen die atlas samen op grond van duizenden waarnemingen. “Voor vlinders wordt het boerenland een woestijn”, vertelt hij. “Er wordt te veel bemest en te vaak gemaaid voor bloemen. Alleen bermen en slootkanten ontsnappen meestal aan bemesting. Maar doorgaans worden die evengoed gemaaid. Zo vaak dat rupsen geen kans krijgen om te verpoppen. De meeste gemeenten zien hun bermen graag netjes, en dat betekent kort en levenloos.”

Mede-redacteur Joop Verburg knikt. “De tijd dat je in de berm met elke stap tien zwartsprietdikkopjes zag wegfladderen is voorbij. Nu het vee op stal blijft, zijn afrasteringen overbodig en kunnen boeren tot aan de slootkant bemesten en maaien. En ook waar op het platteland bermen niet gemaaid worden, hebben vlinders het zwaar. Er regent of waait per jaar dertig, veertig kilo stikstof per hectare neer uit de vervuilde lucht, wat dodelijk is voor een bloemrijke vegetatie. En de steeds bredere landbouwmachines en vrachtwagens rijden de bermen kapot.”

Van der Veen slaat de vlinderatlas open bij het bruine zandoogje. Zelfs deze tot voor kort zeer algemene vlinder laat op de verspreidingskaart witte plekken zien. Eén wit vierkantje van een millimeter betekent dat er in een gebied van een vierkante kilometer acht jaar lang geen bruin zandoogje is gezien. Niet één. Dat is net zo opmerkelijk als het geheel ontbreken van bijvoorbeeld steekmuggen of paardenbloemen. “Op deze kaart zie je de rode gebieden, waar de vlindersoorten van grasland afnemen”, legt hij uit. “De meeste liggen in het agrarisch gebied. Ook in de natuur gaat het niet goed met de vlinders, maar op het boerenland is de afname drieënhalve keer zo ernstig.”

Verburg merkt op dat ook moderne insecticiden rampzalig zijn. “Boeren produceren tegen zo laag mogelijke kosten, want consumenten willen goedkope boodschappen. Als we allemaal biologische producten zouden kopen, zou dat voor de vlinders gunstig uitpakken. En daarmee voor de hele natuur, want als het slecht gaat met vlinders, gaat het ook slecht met insectenetende vogels en zoogdieren. En met de meeste andere insecten. Die vallen alleen minder op dan vlinders. Vlinders zijn uitstekende indicatoren voor de kwaliteit van het landschap.”

Als het in de natuurprovincie Drenthe al slecht gaat met vlinders, zal het in de rest van het land wel helemaal droefenis zijn? “Niet voor alle vlinders”, sust Van der Veen. “Eén

soort, zoals de uit Drenthe vrijwel verdwenen argusvlinder, handhaaft zich langs de kust. En dagpauwogen, citroenvlinders en gehakkelde aurelia's weten zich prima te redden in tuinen. Die doen het dus goed in steden. Distelvlinders zijn trekvlinders, waarvan de aanwezigheid meer te maken heeft met omstandigheden in Zuid-Europa. En bonte zandoogjes zijn overal in Nederland toegenomen. Die soort profiteert waarschijnlijk van klimaatverandering.”

Ikarusblauwtjes en oranjetipjes doen het ook redelijk. Dat komt doordat ze veel reislustiger zijn dan andere vlinders. Ze fladderen rustig een eind naar een geschikt gebied. Een bloemrijk graslandje kan binnen de kortste keren blauw zien van de ikarusblauwtjes.

“Drenthe was altijd beroemd om zijn drie veenvlinders”, zegt Verburg, “het veenhooibeestje, het veenbesblauwtje en de veenbesparelmoervlinder, maar die zijn alle drie vrijwel verdwenen. Dat komt waarschijnlijk deels door klimaatverandering, want Nederland vormt zo'n beetje de zuidgrens van hun verspreidingsgebied, maar verstoring door natuurfotografen kon wel eens de nekslag zijn. Die willen de laatste vlinders vastleggen en vertrapten daarvoor de paar venetjes waar ze nog leven. Dan jagen ze de vlinders op, zodat die een makkelijke prooi worden voor zwaluwen.”

Ondanks de misère zien beiden nog hoop voor Drentse vlinders. Verburg ziet een groeiende motivatie bij consumenten, boeren, zuivelbedrijven en supermarkten voor natuurvriendelijke producten. Van der Veen hoopt dat gemeenten hun bermen zo gaan beheren als het Rijk en de provincie, waar de vlinders wel met een bloemetje worden verwelkomd.

En anders hebben we de foto's in de atlas 'Dagvlinders van Drenthe 2007-2015' nog: stichting Vlinderwerkgroep Drenthe, 168 p., euro20,-, www.vlinderwerkgroepdrenthe.nl.

Vlinders vertellen hoe het gaat met Drentse natuur

Hero Moorlag

Euforie alom op 17 december in café-restaurant De Klipper in Zwiggelte. Ruim honderd genodigden waren bijeen voor de presentatie van de nieuwe vlinderatlas *Dagvlinders in Drenthe*. De vorige vlinderatlas verscheen in 2003. Sindsdien is de vlinderfauna in Drenthe veranderd. De euforie over samenstelling, tekst en vooral de schitterende foto's in de nieuwe atlas werd getemperd door harde feiten: terugloop van boerenlandvlinders en de afname van vlinders waardoor Drenthe bekend staat. Secretaris van Vlinderwerkgroep Drenthe, Minko van der Veen, in Zwiggelte: 'Drenthe gaat wat vlinders betreft meer op Nederland in het algemeen lijken. Typisch Drentse soorten als heivlinder en veenbesparelmoervlinder nemen snel in aantal af. De afname van soorten die op de heide en in het veen leven vertelt hoe de natuur in Drenthe ervoor staat. In de toekomst moet goed beheer voor verbetering zorgen.' Als oorzaken van de teloorgang van specifiek Drentse soorten werden vermessing, verdroging, landbouwgif en versnippering van leefgebieden genoemd.

Parende gentiaanblauwtjes in het Dwingelderveld.

Hero Moorlag ©

in het kort iets verteld. Dan volgt de bespreking van de vlinders met perfecte afbeeldingen en een verspreidingskaart. Het beste is, de vlinderatlas bij de tafel te bekijken. Om de tekst duidelijk te laten overkomen, is voor een groot

Vlinderatlas toont afname boerenlandvlinders

lettertype gekozen en de foto's wilde men groot afbeelden. Vandaar het grootformaat 30x30 cm. Een boek dat iedere Drent in zijn of haar bezit wil hebben.

Aandacht voor nectarplanten

Landelijk staat Drenthe bekend om vlinders die gebonden zijn aan arme zandgronden en veengebieden. In heidegebieden zijn dat gentiaanblauwtje, heideblauwtje, heivlinder, kommavlinder en argusvlinder. Hun aantal is gehalveerd en de argusvlinder is vrijwel uitge-

storven in onze provincie. In veengebieden nam het veenbesparelmoervlinder dramatisch in aantal af. De veenbesparelmoervlinder is zeer zeldzaam geworden. Het veenhooibeestje komt uitsluitend nog in het Fochteloërveen voor, de aardbeivlinder in het Bargerveen. Tot enkele jaren geleden telde de vlinderwerkgroep nog tientallen graslandvlinders. Ze zijn afhankelijk van de aanwezigheid van schrale begroeiingen met voldoende nectarplanten. Bestrijdingsmiddelen als neonicotinoiden verwaaien naar bermen rondom akkers. Nectarplanten worden vergiftigd. Fruitkend is ook de zware bemesting van maïssakkers. Bijen en vlinders verdwijnen door de negatieve invloed van mest op nectarplanten. De atlas besteedt aandacht aan het beheer van bermen door Provincie en gemeenten. Bloemrijke bermen trekken nu eenmaal insecten aan. De Vlinderidylles van Zuidwolde en Hoogeveen moeten

in de komende jaren eveneens bijdragen aan het behoud en de uitbreiding van vlindersoorten. Toch zijn er ook positieve berichten. Het bont zandoogje breidde zich in Drenthe uit, vooral in natuurgebieden. Eveneens komen in Drenthe meer Icarusblauwtjes en gehakelde aurelia's voor. Maar dan vragen mensen je waarom er in 2015 en 2106 zo weinig vlinders op de vlinderstruik verschenen. Een paar atalanta's, een dagpauwoog en enkele klein geaderde wijjes, terwijl in de jaren daarvoor de vlinderstruik vol vlinders zat. Schrijnend laag zijn de aantallen vlinders in stad, dorp en buitengebieden. Pas in de nazomer vond ik zes verse distelvlinders en vijf verse dagpauwogen op ecoduct Stiggeltje bij Linde. Dat maakte vlinderjaar 2016 toch nog een beetje goed.

(Dagvlinders in Drenthe, ISBN 978-90-903000-5-4)

DE STAPEL

Winterwandeling

Zondag 8 januari om 13.00 uur. Op deze eerste zondag na nieuwjaar gaat de jaarlijkse winterwandeling door het Reestdal. Uko Vegter van Het Drentse Landschap leidt de wandeling en vertelt over de natuurontwikkeling in het Reestdal. Gezamenlijk vertrek om 13.00 uur vanaf het Tonckenshuys in Zuidwolde. De start van de wandeling is omstreeks 13.15 uur vanaf Informatiecentrum 't Ende, Stapelerweg 20 in De Stapel. Na afloop, rond 15.30 uur, is er erwtensoep en vegetarische soep. Deelname kost voor volwassenen: 5 euro en voor kinderen: 2,50 euro.

Het Drentse Landschap

ASSEN

Winters landschap

Vrijdag 6 januari om 13.30 uur. Het is winter. Maar ligt er ook al sneeuw? Wij gaan ervoor zorgen dat jij een winterlandschap mee naar huis neemt. Van restjes oud textiel in verschillende tinten en structuren wordt een textielcollage gemaakt van een winterland- schap.

Spinneneter doodt en eet soortgenoten in hun web

Een tijdje geleden vertelde ik in deze rubriek dat Bart Pijper ijshaar had gevonden. De fraaie foto die hij van krullend ijshaar maakte stond bij dat artikel. Een paar dagen later, op een mooie vroege morgen toen het nog steeds vroom, is Bart met een paar gasten opnieuw het veld in gegaan om naar ijshaar te zoeken. En inderdaad, hij heeft het natuurverschijnsel opnieuw ontdekt in een beukenbos bij de radiotelescoop in het Dwingelderveld. Tijdens het fotograferen viel hem een 'uitsteeksel' op dat hij niet herkende. Hij heeft er foto's van gemaakt en uitgezocht wat het was. Het is aardig om ook over die vondst hier te schrijven. Zoals op de foto is te zien, gaat het om een harig bolletje. Het is maar een halve centimeter groot. Om het bolletje zit een soort netje van materiaal dat op fijn koperdraad lijkt. Die draadjes vormen onder het bolletje een steeltje dat aan de voet lijkt vastgezet op de manier zoals wij palen stutten. Het blijkt te gaan om een cocon met eitjes van een spin-

Cocoon van een spinneweter met op de achtergrond ijshaar.

Bart Pijper ©

eter. Spinneneters zijn zelf ook spinners. Ze zijn gespecialiseerd in het jagen op andere spinners, dus het zijn echte spinneweters. Dat lijkt gek, maar bij vogels zie je immers hetzelfde. Havik, sperwer en slechtvalk zoeken ook hun prooi onder andere vogels.

Spinneneters zijn van het geslacht Mimetidae, wat imitator betekent. Spinneneters zijn dan ook geweldige nabootsers. Als een volleerd toneelspeler wagen ze zich op het web van een andere spin en bootsen met hun poten de trillingen na die een insect te-

weegbrengt wanneer hij vastzit. Op het moment dat de spin waarvan het web is, zich naar de plaats van de vibraties beweegt op zoek naar eten, slaat de spinneweter toe. Hij bijt het slachtoffer in de poot en verspreidt een gif, waardoor de prooi in enkele seconden verlamd raakt. Na zijn bliksemsnelle aanval zorgt de jager meteen voor een veilige afstand tussen het aangevallen slachtoffer en zichzelf. Andere spinners hebben namelijk zelf ook gif. Ze zijn daardoor gevaarlijk voor de spinneweter. Afstand houden is dus de boodschap. Wanneer het slachtoffer volledig is verlamd, is er geen gevaar meer en kan de spinneweter gaan eten. Hij zuigt de prooi leeg door het gat in de poot. Daarna kan hij het web ook nog even gebruiken om zelf insecten die er in terecht komen op te eten. De natuur is verbazingwekkend en onuitputtelijk in bijzonderheden.

Joop Verburg,
Natuurvereniging Zuidwolde

Dagvlinders in Drenthe 2007-2015
Ate Dijkstra, Minko van der Veen,
Wilfried Alblas en Henk Bosma
Stichting Vlinderwerkgroep
Drenthe
ISBN 978 909 030 0054
€ 20

LEONIE WENDKER

Drentse dagvlinders

De natuur is aan voortdurende veranderingen onderhevig. Dat geldt ook voor de dagvlinderfauna. Sommige soorten nemen toe, andere nemen af of verdwijnen helemaal. Die veranderingen waren al zichtbaar in *Dagvlinders in Drenthe*. Voorkomen en verspreiding 1990-2001 en vormen de aanleiding om vanaf 2007 de verspreiding van dagvlinders in Drenthe opnieuw in kaart te brengen.

Hoewel de werkwijze is veranderd door het digitale tijdperk, heeft de Vlinderwerkgroep Drenthe toch gekozen voor een papieren uitgave. Dat heeft geresulteerd in een prachtwerk, dat op salontafels in de Drentse woonkamers en ver daarbuiten niet zal misstaan. Daarbij is het toegankelijk voor een brede doelgroep. Je hoeft geen lepidoptoreoloog (vlinderexpert) te zijn om de inhoud te begrijpen.

De auteurs zetten de situatie nu af tegenover de periode 1990-2001. Ook maken ze met gedetailleerde verspreidingskaarten inzichtelijk welke dagvlinders waar in Drenthe voorkomen. De vormgeving is helder. De pagina's staan vol met prachtige (detail)foto's, met informatie over voorkomen, leefgebied, leefwijze en nectarplanten. Ook zijn de veranderingen in tijd bij elke vlindersoort kort toegelicht.

De publicatie besteedt ook aandacht aan de landelijke betekenis van Drenthe voor dagvlinders en aan methodiek en gegevensverwerking, want dat moet een grote klus zijn geweest. Uit alles blijkt dat er met veel liefde, toewijding en zorgvuldigheid door de vele vrijwilligers van de vlinderwerkgroep en waarnemers door de hele provincie is gewerkt. Dit boek vormt een gedegen jknpunt voor toekomstig onderzoek naar deze wonderlijke insecten.

Uit: Noorderbreedte 41 (1), februari 2017

Verschenen in de Hoogeveense Courant, 2 januari 2017

Heivlinder

Wilfred Alblas

*Dit artikel is eerder gepubliceerd in de rubriek **Ander land** in Noorderbreedte 41 (1), februari 2017, naar aanleiding van het verschijnen van 'Dagvlinders van Drenthe 2007-2015'.*

Het is goed mogelijk dat u nog nooit een heivlinder *Hipparchia semele* heeft gezien. Deze vrij grote dagvlinders zijn dan ook meesters in camouflage. Met dicht gehouden vleugels gezeten op een stukje open zand, wat korstmossen of op de stam van een grove den zijn ze bijna niet te ontdekken.

Foto: Henk Bosma

Eenmaal opgeschrikt zien we een snel wegvliegende vlinder die een stukje verderop neerstrijkt. Even flitst een opvallende oranje vlek met zwart oog op. De heivlinder heeft dan een fractie van een seconde de onderzijde van zijn voorvleugel laten zien en de waarnemer als het ware een knipoog gegeven: je ziet me – je ziet me niet! Door de voorvleugel razendsnel achter de achtervleugel te schuiven verdwijnt het dier uit zicht. Daarbij weet hij zich ten opzichte van de zon zo te draaien dat hij zo min mogelijk schaduw geeft. En zie hem dan maar weer eens te vinden voor hij wegvliegt...

Door het oog op de vleugels is onmiddellijk duidelijk dat heivlinders familielid van de zandoogjes zijn. Andere vertegenwoordigers van deze familie in Noord-Nederland zijn bijvoorbeeld het algemene bruin zandoogje, het bescheiden hooibeestje en de sterk afgenomen argusvlinder. Van de verschillende zandoogjes stelt de heivlinder de hoogste eisen aan zijn leefomgeving. Heivlinders zijn strikt gebonden aan de zandgronden. Die delen van Groningen, Friesland en Drenthe met klei- of veengronden worden door heivlinders dan ook gemeden. Dat de ene zandgrond met de bril op van heivlinders de andere niet is, laat het verspreidingsbeeld op de kaart goed zien (figuur 1).

Deze soort moet het in zijn leefgebied hebben van open zand. Een eerste reden voor deze voorkeur is de bijzondere balts van de heivlinders. Waar andere vlinders gewoon paren, of in een baltsvlucht door de lucht dwarrelen, gaat het mannetje heivlinder naast het vrouwtjes in het zand zitten. Hij klappert opgewonden met de vleugels, richt zich hoog op de poten, opent zijn vleugels en buigt zich voorover. Dan klemt hij een of beide voelsprietten van het vrouwtje tussen zijn vleugels. Daarna beweegt hij achteruit totdat de voelsprietten weer los laten en loopt zijdelings

om het vrouwtje heen en begint te paren. Zoals adolescente mannen op de dansvloer van de discotheek een vrouwtje versieren alvorens tot paarvorming over te gaan.

Het vrouwtje heivlinder zoekt na de paring een heel specifieke plek om de eitjes af te zetten. Dit doet ze op of vlak bij een pol schapengras, maar alleen als zo'n polletje in het open zand staat. Om zich te kunnen ontwikkelen hebben de rupsen warmte nodig en het moge duidelijk zijn dat zo'n sprietje gras in een kaal stukje 'brandend' zand veel sneller opwarmt.

■ zandgrond

Figuur 1: Recente verspreiding (2007-2015) van de heivlinder in Noord-Nederland (bron: Waarneming.nl; kaart: Jan Waal).

Gebieden met open zand zijn in ons rijk bemeste Noorderland nog slechts te vinden op sommige heidevelden en in de duinen van de Waddeneilanden. Het Aekingerzand bij Appelscha is een topgebied voor heivlinders. Hier zijn nog stuifzanden te vinden waar je op een mooie dag tijdens de vliegtijd van heivlinders (half juli-half augustus) honderden heivlinders kunt zien. Ook de bezoeker van de blanke top der duinen maakt kans op heivlinders. Daar verzamelen ze boven op het duin, of warmen zich op in de door menselijk gestruin op de duinhelling uitgesleten zandbanen.

Helaas worden de heivlinders steeds schaarser. De continue deken van stikstof die uit de lucht op hun leefgebied neerdaalt is daar een oorzaak van. Hierdoor zien we duinen vastgelegd raken door lange grassen, pakketten grijs kronkelsteeltje en duindoorns. En op de heidevelden valt door beheerders bijna niet tegen deze ongewenste stikstoflast op te maaien, begrazen en plaggen. In de recente atlas van de dagvlinders in Drenthe is dan

ook gerapporteerd dat het aantal kilometerhokken met heivlinders sinds eind vorige eeuw grofweg gehalveerd is.

Hierdoor komt er nu een probleem bij voor deze toch al getergde vlindersoort: geïsoleerd geraakt in steeds van elkaar gelegen leef-

gebiedjes ligt inteelt op de loer. Eenmaal op een plek verdwenen zal deze soort, die zich slechts over een afstand tot 15 km verspreidt, deze niet snel opnieuw weten te koloniseren. Willen we ons blijven verwonderen over de knipoog van de heivlinder dan is het zorgen voor schone lucht een must.

Foto: Minko van der Veen

Van de redactie

Net als het bestuur van de Vlinderwerkgroep is ook de redactie heel blij dat **Jan Faber** de opmaak van de nieuwsbrief op zich heeft willen nemen. Jan is van huis uit bioloog, maar heeft zich omgeschoold tot grafisch ontwerper. Dat hij die kunst verstaat, komt bijvoorbeeld tot uiting in de vormgeving van het eind vorig jaar verschenen fotoboek 'Griend, eiland voor vogels' van Jan Veen en Hanneke Dallmeijer.

Voor de vormgeving heeft Jan wel vorige nieuwsbrieven van de Vlinderwerkgroep als uitgangspunt genomen, maar de vrijheid gekregen zijn eigen stijl van opmaak te kiezen. Daardoor ziet zijn eerste nieuwsbrief er vertrouwd, maar toch ook heel anders uit: wat ons betreft een geslaagde **metamorfose!**

nl/linkedin.com/in/janffaber

‘Mijn berm bloeit!’

Edwin Dijkhuis (Floron) en Anthonie Stip (De Vlinderstichting)

Een prachtige berm vol pinksterbloemen, waar oranjetipjes achter hun vrouwtjes aanjagen. Een week later komt de maaimachine langs en zijn bloemen en vlinders verdwenen. Kan dat niet anders?

Een kleine vos op zoek naar nectar op blauwe knoop: in bermen inmiddels een zeldzame gebeurtenis (foto Joop Verburg).

Voor planten en vlinders vormen bermen een belangrijk leefgebied. Veel mensen zijn zich daarvan bewust en zo krijgt FLORON de laatste jaren veel verontrustende signalen over de snelle achteruitgang van karakteristieke planten van schrale bermen. En zodra de eerste maaimachines de deur uit gaan, stromen de mailtjes, telefoontjes en berichten op sociale media binnen. Vaak van bezorgde of teleurgestelde natuurliefhebbers die het jammer vinden dat de berm vol bloemen en vlinders verdwenen is. Ondanks goede bedoelingen gaat er nog veel mis met

het bermbeheer bij gemeenten, provincies en waterschappen. De Vlinderstichting en FLORON gaan daarom op 1 mei van start met de campagne ‘Mijn berm bloeit!’ om inzichtelijk te krijgen waar verkeerd beheer plaatsvindt en hoe het met de bloemenrijkdom van onze bermen is gesteld. In ‘Mijn berm bloeit!’ roepen we iedereen op om mooie én slecht beheerde bermen te melden.

Waar liggen nog mooie vlinderbermen?

Meedoen kan op verschillende manieren. Zo kunt u via de app Vlindermee overal in Nederland bermen op de kaart zetten, met een foto en uw ervaring erbij. Zodra een berm is gemeld, is dat direct zichtbaar in de app en op vlinderstichting.nl/mijnbermbloeit. De app kan ook gebruikt worden voor het tellen van vlinders en enkele eenvoudig herkenbare planten in de bermen, bij voorkeur in een straal van 50 meter rond de meldlocatie. In de app zit een eenvoudige determinatiehulp. Met de tellingen wordt inzichtelijk waar in Nederland nog de echte vlinderbermen te vinden zijn en waar ze helaas zijn verdwenen. Het is belangrijk om ook nulwaarnemingen (geen

Ook in Drenthe

Redactie

Uit de nog voorlopige resultaten van het florameetnet van de Werkgroep Flora-kartering Drenthe (WFD) komt de achteruitgang van plantensoorten, kenmerkend voor minder voedselrijke en schrale bermen, helaas ook in Drenthe duidelijk naar voren. Belangrijke nectarplanten als blauwe knoop, hengel, hondsviooltje verschillende havikskruiden, grasklokje, gewone rolklaver en echte guldenroede kom je in wegbermen steeds minder tegen. Dit is vrijwel zeker een van de oorzaken van de dramatische achteruitgang van de boerenlandvlinders in Drenthe, zoals beschreven in de nieuwe Drentse dagvlinderatlas. Initiatieven als ‘Mijn berm bloeit’ en het symposium ‘Bijen, bermen en biodiversiteit’ ter gelegenheid van het 25-jarig jubileum van IVN-Westerveld (zie pagina 9) dragen hopelijk bij het tij van verarming van flora en fauna in ons buitengebied te keren.

vlinders of bloeiende planten) te melden want die vertellen ons ook waar het slecht gesteld is.

Aan vlinderaars die vlinderroutes lopen vragen we om op de telroutes ook de nectarplanten te noteren en door te geven via het digitale telformulier. De Vlinderstichting heeft in 1994-1995 en 2007-2008 hiernaar ook al onderzoek gedaan. Daaruit bleek een duidelijk verband tussen het bloemenaanbod en de afname van dagvlinders. Herhaling van dit onderzoek in 2017 is zeer waardevol om te weten of deze trend heeft doorgezet.

Hoe is het met de bloemenrijkdom van onze bermen gesteld?

Mocht u wat meer plantenkennis in huis hebben dan kunt u ons helpen om de huidige bloemenrijkdom, en daarmee het nectaraanbod voor vlinders en vele andere insecten, in bermen door het hele land in beeld te brengen. Goede informatie hierover ontbreekt nu namelijk, terwijl het beperkte aanbod aan bloemen in bermen als een belangrijke oorzaak van de achteruitgang van deze soorten wordt gezien. Om deze informatie te verzamelen vragen we u om één of meer trajecten van 100 meter berm te inventariseren op planten. Voor het herkennen van de belangrijkste nectarplanten is een zoekkaart gemaakt die bij het komende themanummer

van Planten (Floron) en Natura (KNNV) over dit onderwerp is ingesloten. Op de zoekkaart vindt u ook een korte uitleg over de te volgen werkwijze. Ervaren floristen kunnen er ook voor kiezen om een complete soortenlijst van het bermtraject te maken. De resultaten van de tellingen geeft u door via de NDFF Verspreidingsatlas. Op basis van deze gegevens berekenen we per traject een nectarindex, waarmee we op kaart zichtbaar maken hoe het met de bloemenrijkdom van de bermen in Nederland is gesteld.

Met deze waardevolle informatie kunt u zelf, maar kunnen ook wij, aan gemeenten en andere overheden laten zien waar de pluspunten en knelpunten in het bermbeheer zitten. Meer informatie over 'Mijn berm bloeit' is te vinden op floron.nl/bermen en vlinderstichting.nl/mijnbermbloeit. Aanmelden voor het in kaart brengen van de bloemenrijkdom in bermen kan door een email te sturen naar mijnbermbloeit@floron.nl. Doet u ook mee?

Vlindermee downloaden

Op uw telefoon of tablet gaat u naar de app store (Apple) of Play store (Android) en zoekt u op 'Vlindermee'. Na downloaden en installeren van de app kunt u onder het tabblad 'Mijn berm bloeit' op elke plek in Nederland een mooie of slecht beheerde berm melden. U wordt gevraagd hiervoor uw naam en e-mailadres op te geven.

De campagne wordt mede mogelijk gemaakt door bijdragen van het Prins Bernhard Cultuurfonds, fonds KNNV, de provincie Drenthe en BIJ12.

Denk aan uw veiligheid

Wees voorzichtig in wegbermen en draag bij voorkeur een fluorescerend hesje. Loop niet langs autowegen. Probeer vertrapping van de vegetatie zoveel mogelijk te voorkomen.

Schrale berm van de Oosterweg tussen Zuidwolde en Alteveer, met onder andere muizenoor, duizendblad, grasmuur, schapenzuring en reukgras: voedsel voor rupsen en nectar voor vlinders (foto Joop Verburg).

Westerveld
Hoogeveen

Aankondiging symposium Bijen, bermen en biodiversiteit

Op vrijdag 9 en zaterdag 10 juni 2017 organiseert IVN Westerveld in Diever en Frederiksoord een symposium met als thema 'bijen, bermen en biodiversiteit'. Aanleiding voor dit symposium is het 25-jarige jubileum van deze vereniging. Op het symposium staan de bedreigde positie van bijen en de rol die bloemrijke wegbermen kunnen spelen in het verbeteren van hun leefomstandigheden centraal.

Het symposium duurt twee dagen. Vrijdag 9 juni staat in het teken van lezingen over biodiversiteit in wegbermen. Speciale gastspreker op deze dag is onderzoeker en hommelenkenner Dave Goulson van de Universiteit van Sussex. Op de tweede dag staat de praktijk centraal met excursies en workshops.

Bloemrijke wegbermen vormen niet alleen voor bijen, maar ook voor allerlei andere diersoorten een belangrijke schakel. Soms als verbinding naar nieuw leefgebied, maar regelmatig ook als geschikt voortplantingshabitat. Een link naar de vlinderwereld is snel gemaakt. Voor veel graslandvlinders bijvoorbeeld, zijn bloemrijke wegbermen in de afgelopen decennia van levensbelang. Het icarusblauwtje, en in schralere wegbermen ook het hooibeestje, zijn voorbeelden van vlindersoorten die in bermen een leefgebied vinden.

Groentjes op duizendblad. Bloemen in bermen vormen een belangrijke nectarbron voor vlinders (foto: Stefan Pronk)

Het symposium is bedoeld voor iedereen die beroepsmatig betrokken is bij openbaar groen en voor alle boeren, burgers en buitenlui. Want niet alleen groenbeheerders, maar ook bewoners en enthousiaste natuurliefhebbers kunnen met hun kennis en inzet een steentje bijdragen aan de ontwikkeling en het beheer van bloemrijke wegbermen en kruidenrijke plekken. Het symposium van IVN Westerveld is daarmee zeker ook voor de vlinderaar een aanrader om meer te weten te komen over de bloemrijke berm!

Informatie en opgave

Voor meer informatie over het programma van het symposium en voor opgave voor één of beide symposiumdagen kunt u terecht op de website van IVN Westerveld.

www.ivn.nl/afdeling/westerveld

Naar een Atlas van Nachtvinders in Drenthe?

Eef Arnolds, Ton Schoenmaker en Joop Verburg

Elders in deze nieuwsbrief geeft Ton Schoenmaker een mooi overzicht van de ontwikkeling van de waarnemingen aan nachtvinders in Drenthe tot nu toe. Tevens gaat hij in op de werkwijze bij de invoer en verwerking van de gegevens. Uit zijn verhaal blijkt een grote toename van de belangstelling voor deze omvangrijke groep prachtige en interessante insecten.

Uit de in dat artikel gepubliceerde kaart blijkt dat de verspreidingsgegevens heel ongelijk verdeeld zijn over de provincie (zie p. 17). Sommige gebieden zijn intensief onderzocht, maar anderzijds is van grote delen van Drenthe nog erg weinig bekend. Dat was voor de drie schrijvers van dit artikel aanleiding om de koppen bij elkaar te steken om na te gaan of een meer gebiedsdekkende inventarisatie van nachtvinders haalbaar is, met als mogelijk einddoel de uitgave van een nachtvinderatlas van de provincie. Zoals bekend zijn er van dagvlinders al twee prachtige, zeer informatieve atlassen verschenen. Van Drentse nachtvinders is informatie maar mondjesmaat gepubliceerd. Een nachtvinderatlas zou niet alleen van groot belang zijn voor vlinderliefhebbers, maar ook voor natuurbeheerders.

Ons overleg heeft recent geresulteerd in een voorstel aan het bestuur van de VWD voor een project om dit doel binnen een jaar of tien te verwezenlijken. De notitie daarover is nog in behandeling en te uitgebreid om hier volledig weer te geven. Toch willen we het komende nachtvinderseizoen alvast benutten om praktijkervaringen op te doen. Daarom geven we hier een beknopte samenvatting van onze ideeën en doen we een oproep aan iedereen binnen en buiten de VWD om aan dit project mee te werken.

De porseleinvlinder, een algemene en goed herkenbare spanner (foto Eef Arnolds).

Herkenning van macronachtvlinders

De systematische nachtvinderkartering van Drenthe zal zich vooral richten op macronachtvlinders, zoals die omgrensd worden in de bekende veldgids 'Nachtvinders' van Waring en Townsend (herziene druk 2015, Kosmos uitgeverij). Die gids is een noodzakelijke bron van informatie voor iedereen die zich met nachtvinders wil bezighouden. Voor macronachtvlinders bestaat ook de informatieve Nederlandse website vlindernet.nl, waarop landelijke verspreidingskaarten van alle soorten zijn te vinden. De Duitse website Lepiforum.de biedt veel goede foto's van alle levensstadia van nachtvinders. In eigen kring is Jan Rocks bezig met het maken van een fotografische database van alle macronachtvlinders die in Drenthe zijn aangetroffen. Die zal hopelijk binnenkort op de website van de VWD worden geplaatst.

Ondanks deze hulpmiddelen bij het herkennen van nachtvinders blijkt de praktijk vaak weerbarstig. Vooral voor beginners is het een hele kluit om wegwijs te worden in alle soorten bruine uilen die oppervlakkig gezien sprekend op elkaar lijken. Het is dan ook aan te bevelen om je als beginner eerst aan te sluiten bij een meer ervaren nachtvinderaar of een lokaal werkgroepje. Maar ook gevorderden stuiten op genoeg problemen bij het determineren van sommige groepen, zoals het grote aantal dwergspanners. Daar staat tegenover dat er genoeg soorten overblijven die ook voor beginners gemakkelijk te herkennen zijn. Het is voor iedere waarnemer uiteraard verstandig om alleen zekere waarnemingen vast te leggen en door te geven. Bij twijfel kun je beter terughoudend zijn of je waarneming met een foto ter beoordeling voorleggen aan een meer ervaren nachtvinderkenner (zie aandachtspunten aan het eind van dit artikel).

We streven ernaar om dit veldseizoen een dag te organiseren om onze kennis van nachtvinders onder deskundige begeleiding op te krikken. Als dit lukt, zullen we de leden van de VWD hiervoor een uitnodiging sturen.

Het veldwerk

Wat de methodiek voor veldwerk betreft kunnen binnen de macronachtvlinders twee groepen worden onderscheiden. De grote meerderheid van deze insecten doet zijn naam eer aan en is actief tussen avond- en ochtend-schemering. Een minderheid is vooral of uitsluitend overdag actief. Deze **dagactieve nachtvlinders** worden hieronder afzonderlijk behandeld.

De meeste **nachtactieve nachtvlinders** zijn zowel overdag als 's nachts zonder hulpmiddelen lastig te vinden. Het belangrijkste hulpmiddel om ze gedurende hun actieve periode, de nacht, waar te nemen is kunstlicht, waardoor veel soorten onweerstaanbaar worden aangetrokken. In het buitengebied kan het periodiek nalopen van reguliere buitenverlichting al aardige informatie opleveren. Bij de regelmatige controle van zes buitenlampen zijn in een gevarieerde landelijke omgeving in één seizoen meer dan 120 soorten nachtvlinders genoteerd. Een leuke en goedkope manier om met een nieuwe hobby te beginnen! Sommige groepen vlinders laten het op zulke relatief zwakke lichtbronnen echter afweten, zoals pijlstaarten.

Aantrekkelijk voor nachtvlinders zijn vooral sterke, helderwitte lichtbronnen met veel UV-straling. Bij entomologie speciaalzaken zijn speciale HPL- en ML-lampen te koop die aan deze voorwaarden voldoen (zie kader). Met behulp van deze lampen kunnen in een zwoele zomernacht soms meer dan 100 soorten worden waargenomen. Ook sommige huishoudelijke apparatuur bevat een min of meer geschikte lichtbron, zoals hoogtezon en gezichtsbruiners, maar ze zijn lang niet zo effectief als de genoemde typen lampen. De genoemde lampen kunnen gebruikt worden in combinatie met een wit laken en/of lichtval (zie kader).

Bij het inventariseren van nachtactieve nachtvlinders zal het werken met deze speciale lampen verreweg de belangrijkste methode zijn. Een groot

voordeel van lichtvallen boven lampen met lakens is dat zulke apparaten in een veilige omgeving onbemand kunnen worden neergezet en pas de volgende ochtend hoeven te worden geleegd. Wij streven naar het samenstellen van een lijst van adressen van mensen die bereid zijn om een lichtval in hun tuin of op hun land op te stellen en te laten legen door een nachtvlinderkenner (zie de aandachtspunten aan het eind van dit artikel). Deze 'leenvallhouders' hoeven zelf niet deskundig te zijn. Er wordt overwogen om voor de VWD een aantal lichtvallen aan te schaffen die gedurende een heel veldseizoen op een gunstige plek kunnen worden gestationeerd.

Een aanvullende methode om nachtvlinders te inventariseren is het gebruik van een lokstof, de zogenaamde **smeer**. Dat is een variabel mengsel met als hoofdcomponenten een zoete, kleverige substantie als stroop of appelstroop en een zoete, alcoholische drank. Smeer wordt vóór de schemering aangebracht op boomstammen of palen en trekt een beperkt aantal nachtvlinders aan, vooral uilen. Soorten als het rood weeskind en de piramidevlinder worden meer op smeer gezien dan op licht.

Wij hopen later in een inventarisatiehandleiding voor dit project uitgebreider in te gaan op de genoemde waarnemingsmethodes, bijvoorbeeld wat betreft de meest geschikte plekken om vanglampen op te stellen en de beste weersomstandigheden. Vooral in natuurgebieden is het inventariseren van nachtvlinders een speciale aangelegenheid met avontuurlijke kantjes. Het kan er aardedonker zijn, muisstil en verlaten. Soms wordt je geduld beloond met interessante nevenvangsten, zoals baltsende houtsnippen, een snorrende nachtzwaluw, een roepend porseleinhoentje of de schim van een das. Soms sta je net verkeerd en wordt je laken na het

Vlinderlampen en lichtvallen

De meeste nachtvlinders worden aangetrokken door sterke lichtbronnen met wit licht. Voor dit doel zijn speciale lampen het meest geschikt, namelijk HPL-lampen en ML-lampen. Beide typen zijn o.a. verkrijgbaar bij insectenspeciaalzaak Vermandel (website vermandel.com). Ze kosten daar circa € 20 per stuk (exclusief verzendkosten en eventuele transformator). Bij zorgvuldig gebruik kunnen ze jarenlang meegaan. Door de sterke warmte ontwikkeling zijn ze wel gevoelig voor regen. Deze lampen kunnen aan een snoer worden opgehangen op kleine afstand voor een verticaal hangend wit laken. Door het licht aangetrokken vlinders

gaan vaak op het laken zitten, zodat ze goed zijn te bekijken. Andere soorten blijven om het licht heen vliegen of kruipen weg in de vegetatie.

Een nachtvlinderdial is ook uitgerust met een dergelijke lichtbron. Een voordeel is dat veel soorten in de val belanden en er niet meer uitkomen. Een val kan de volgende ochtend worden geleegd waarbij de soorten goed kunnen worden bekeken bij daglicht. Op grond van onze ervaring gaat onze voorkeur uit naar

de vaste lichtval van Vermandel, standaard uitgerust met een ML lamp met transformator. De prijs van een dergelijke val bedraagt momenteel € 169. Een bemande nachtvlinderdial in combinatie met een laken levert de meeste soorten op, maar ook een (onbemande) val zonder laken levert na een nacht vaak tientallen soorten op.

Lichtval met laken in bedrijf (foto Eef Arnolds)

invallen van het duister bestormd door hordes hoor-naars die vlakbij in een holle boom hun nest blijken te hebben...

We willen in het voorjaar een instructiedag organiseren met demonstraties van verschillende onderzoeksmethodes voor nachtvinders. Nader bericht hierover volgt op de website van de VWD en per mail.

Dagactieve nachtvinders

Bij de hierboven beschreven nachtelijke inventarisaties vallen de typisch dagactieve soorten buiten de boot. Het betreft in Drenthe zo'n 20 min of meer algemene soorten. Deze zoonanbidders horen tot uiteenlopende groepen, zoals de sint-Jansvlinder, zuringspanner, kolibrievlinder en bruine daguil. Daarnaast zijn sommige soorten zowel overdag als 's nachts actief, bijvoorbeeld de sint-jacobsvlinder, gamma-uil en de klaverspanner. Van weer andere soorten vliegen de mannetjes voornamelijk 's nachts en de vrouwtjes overdag, bijvoorbeeld bij de mendicabeer. Bij de nachtpauwoog is het net andersom. De meeste nachtactieve soorten worden overdag nauwelijks gezien en alleen bij toeval ontdekt in hun schuilplaats, waaronder ook grote soorten zoals diverse pijlstaarten. Andere soorten worden overdag gemakkelijk opgejaagd uit de vegetatie, zoals de gestreepte goudspanner en de geogde bandspanner. Weer andere nachtvinders houden zich overdag vaak schuil in gebouwen en worden daar soms verrast. Daaraan heeft de huismoeder zijn naam te danken. Een lijst van de 46 belangrijkste dagactieve soorten is hierbij afgedrukt (tabel 1).

Uiteraard maken ook dagactieve nachtvinders deel uit van het nachtvlinderproject. We roepen dan ook alle liefhebbers van dagvlinders op om tijdens hun dagvlindertochten extra aandacht te besteden aan deze verrassend heterogene en interessante groep insecten. Alle waarnemingen met datum, plaatsaanduiding en kilometerhok of GPS-coördinaten zijn van harte welkom.

Microvlinders

Zoals gezegd vormt de inventarisatie van microvlinders geen hoofddoel van het nachtvlinderproject. Het aantal goede kenners van microvlinders in Drenthe is klein; het aantal soorten is erg groot, veel vlindertjes vallen nauwelijks op en sommige groepen zijn erg lastig te determineren. Daardoor is het te hoog gegrepen om van al deze micro's betrouwbare verspreidingspatronen te verkrijgen. Uiteraard blijven waarnemingen van microvlinders even goed welkom. Sommige relatief opvallende soorten worden zo vaak opgegeven dat opname in een toekomstige nachtvlinderatlas denkbaar is, bijvoorbeeld de bonte brandnetelmot en de waterleliemot.

Ook bij microvlinders zijn de meeste soorten in het donker actief, maar een klein aantal vliegt voornamelijk overdag, zoals de opvallende groep van de langsprietmotten. Andere soorten worden vaak overdag gezien op of rond hun voedselplanten. Enkele goed herkenbare en veel voorkomende dagactieve microvlinders zijn opgenomen in de lijst van dagactieve nachtvinders (Tabel 1).

Voor het herkennen van microvlinders is er nog geen Nederlandstalige veldgids beschikbaar. Een belangrijk hulpmiddel is de Engelstalige 'Field Guide to the Micromoths of Great Britain and Ireland' van Sterling en Parsons (uitgever British Wildlife Publishing), maar dit boek is niet volledig en niet geheel representatief voor de Nederlandse situatie. Daarnaast vormt de Nederlandse website *microvlinders.nl* een nuttige bron van informatie, inclusief verspreidingskaartjes. De Duitse website *Lepiforum.de* biedt veel goede foto's van alle levensstadia.

Waarnemingen noteren en doorgeven

Zoals Ton Schoenmaker al heeft beschreven bestaan er momenteel twee hoofdroutes om waarnemingen van nachtvinders vast te leggen en door te geven. De klassieke methode is het noteren van de waargenomen

Mendicabeer, links het mannetje, actief in het donker; rechts het vrouwtje, overdag actief (foto's Eef Arnolds)

Tabel 1. Nachtvinders die in Drenthe geregeld overdag actief zijn. Zeldzame soorten zijn weggelaten.

D = uitsluitend of voornamelijk dagactief.		D (N) = vooral dagactief, soms nachtactief	
D, N = dag- en nachtactief (* mannetjes dagactief, vrouwtjes nachtactief)		(D), N = vooral nachtactief, soms dagactief of regelmatig opgejaagd	
ZA = zeer algemeen, A = algemeen, VA = vrij algemeen, MA = matig algemeen, VZ = vrij zeldzaam			
		Activiteit	Voorkomen
Bloedrupjes (Zygaenidae)			
Metaalvlinder	<i>Adscita staites</i>	D	A
Bruine metaalvlinder	<i>Rhagades pruni</i>	D	VA
Sint-Jansvlinder	<i>Zygaena filipendulae</i>	D	A
Wespvinders (Sesiidae)			
Hoornaarvlinder	<i>Sesia apiformis</i>	D	MA
Populierenwespvinder	<i>Paranthrene tabaniformis</i>	D	VZ
Bessenglasvlinder	<i>Synanthedon tipuliformis</i>	D	VZ
Wilgenwespvinder	<i>Synanthedon formicaeformis</i>	D	VZ
Spinners (Lasiocampidae)			
Veelvraat	<i>Macrothylacia rubi</i>	D, N*	VA
Kleine hageheld	<i>Lasiocampa trifolii</i>	D, N*	VZ
Hageheld	<i>Lasiocampa quercus</i>	D, N*	VA
Nachtpauwogen (Saturniidae)			
Nachtpauwoog	<i>Saturnia pavonia</i>	D, N*	VA
Spanners (Geometridae)			
Oranje berkenspanner	<i>Archieris parthenias</i>	D	VA
Zuringspanner	<i>Lythria cruentaria</i>	D	ZA
Bonte bandspanner	<i>Epirrhoe tristata</i>	D, (N)	VA
Klaverspanner	<i>Chiasmia clathrata</i>	D, (N)	VA
Gewone heispanner	<i>Ematurga atomaria</i>	D, (N)	ZA
Gestreepte goudspanner	<i>Camptogramma bilineata</i>	D, N	ZA
Ratelaarspanner	<i>Perizoma albulata</i>	D, N	VA
Leverkleurige spanner	<i>Euchoeca nebulata</i>	D, N	VA
Lieveling	<i>Timandra comae</i>	(D), N	ZA
Geogde bandspanner	<i>Xanthorhoe montanata</i>	(D), N	ZA
Gewone bandspanner	<i>Epirrhoe alternata</i>	(D), N	ZA
Walstrospanner	<i>Costaconvexa polygrammata</i>	(D), N	VZ
Gegolfde spanner	<i>Hydria undulata</i>	(D), N	A
Pijlstaarten (Sphingidae)			
Glasvleugelpijlstaart	<i>Hemaris fuciformis</i>	D	VZ
Kolibrievlinder	<i>Macroglossum stellarum</i>	D	ZA
Spinneruilen (Erebidae)			
Mi-vlinder	<i>Euclidia mi</i>	D	VA
Bruine daguil	<i>Euclidia glyphica</i>	D	A
Witvlakvlinder	<i>Orgyia antiqua</i>	D, (N)	VA
Nonvlinder	<i>Lymantria monacha</i>	D, N	VA
Sint-jacobsvlinder	<i>Tyria jacobaeae</i>	D, N	ZA
Roodbandbeer	<i>Diacrisia sannio</i>	D, N	VA
Mendicabeer	<i>Diaphora mendica</i>	D, N	A
Plakker	<i>Lymantria dispar</i>	(D), N	VA
Kleine beer	<i>Phragmatobia fuliginosa</i>	(D), N	ZA
Bruine snuituil	<i>Hypena proboscoidea</i>	(D), N	ZA
Uilen (Noctuidae)			
Dwerghuismoeder	<i>Panemeria tenebrata</i>	D	VA
Roodbont heide-uiltje	<i>Anarta myrtylli</i>	D, (N)	VA
Zilverhaak	<i>Deltote uncula</i>	D, N	VA
Zilverstreep	<i>Deltote bankiana</i>	D, N	ZA
Getekende gamma-uil	<i>Macdunnoughia confusa</i>	D, N	VZ
Gamma-uil	<i>Autographa gamma</i>	D, N	ZA
Huismoeder	<i>Noctua pronuba</i>	(D), N	ZA
Granietuil	<i>Lycophotia porphyrea</i>	(D), N	A
Bonte grasuil	<i>Carapteryx graminis</i>	(D), N	A
Roodbruine vlekkuil	<i>Amphiphoea oculea</i>	(D), N	VA
Groene weide-uil	<i>Calamia tridens</i>	(D), N	VA

soorten met hun aantallen in een notitieboekje. Deze waarnemingen worden later, vaak na afloop van het hoofdseizoen, gedigitaliseerd en in het bestand van de VWD opgeslagen. Vooral oudere nachtvlindersaars zijn aan deze methode gehecht. In toenemende mate worden waarnemingen rechtstreeks per mobiele telefoon digitaal gemeld aan *waarneming.nl*, vooral door de jongere generatie. Beide methodes zijn even waardevol en kunnen naast elkaar worden gehanteerd. Het is wel van belang om bij aanwezigheid van meerdere waarnemers tijdens een vangnacht af te spreken op welke wijze en door wie de waarnemingen worden vastgelegd om dubbelmeldingen en verwarring over namen of aantallen vlinders te voorkomen.

Voor ons Drentse nachtvlinderproject zijn waarnemingsformulieren in de maak voor zowel nachtactieve als dagactieve nachtvlinders. Van beide typen zullen versies komen met voorgedrukte wetenschappelijke of Nederlandse namen van in Drenthe regelmatig aangetroffen soorten. Zeldzamere soorten moeten door de waarnemer worden bijgeschreven. Naast een beknopte soortenlijst bieden deze formulieren de mogelijkheid voor het invullen van uitgebreide kopgegevens over terrein, weersomstandigheden en habitatkenmerken. Deze formulieren zullen binnenkort op de website van de VWD worden gepubliceerd en zijn dan voor iedereen te downloaden. Ze kunnen het notitieboekje vervangen en zijn veel gemakkelijker te digitaliseren doordat bij elke voorgedrukte naam het in Drenthe gebruikte code-nummer al is afgedrukt.

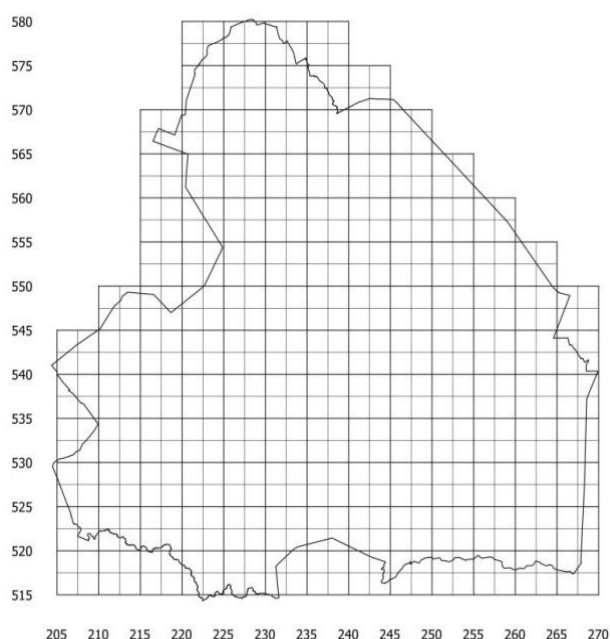
De formulieren zijn echter niet alleen van belang voor lieden die erop gesteld zijn hun waarnemingen op te schrijven, maar ook voor het digitaal invoeren van gegevens. Op de eerste plaats zijn de kopgegevens voor

kennis over de ecologie van nachtvlinders van groot belang. Maar de voorgedrukte namenlijsten laten ook zien welke soorten moeilijk te onderscheiden zijn en welke soorten in Drenthe regelmatig voorkomen. Deze aanduidingen kunnen ook gebruikt worden als signalen bij het invoeren van gegevens per mobiele telefoon. Na het digitaal invoeren van de gegevens volgt een traject van controles om de waarnemingen te valideren. Op deze technische kwesties gaan we hier verder niet in.

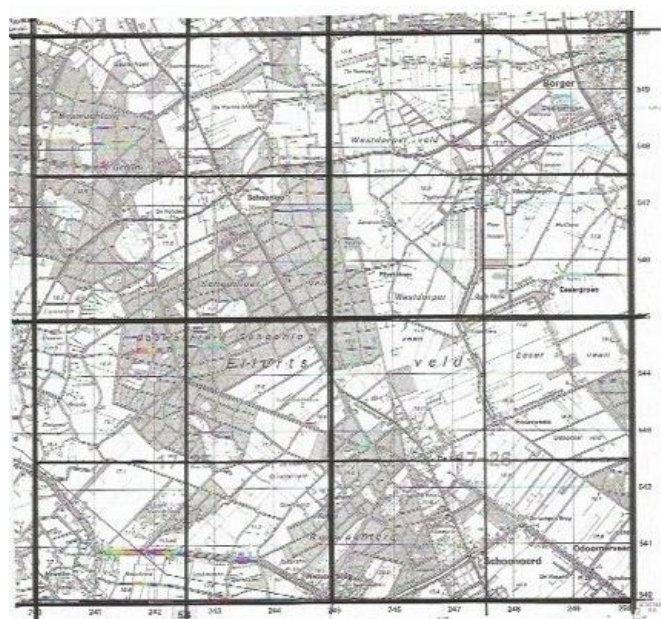
De weg en het doel

De doelstelling van het nachtvlinderproject is om zoveel mogelijk gegevens te verzamelen over het voorkomen van (macro)nachtvlinders in Drenthe, zodat een representatief beeld wordt verkregen over hun ruimtelijke verspreiding, hun aantallen en hun relaties tot landschap en vegetatie. De gegevens moeten zo gedetailleerd zijn dat ze zinvol gerelateerd kunnen worden aan landschapskenmerken en dat ze kunnen worden gebruikt door natuurbeheerders. Anderzijds moet het onderzoek binnen afzienbare tijd kunnen worden afgerond. Daardoor is streven naar volledigheid geen realistische optie. We proberen met dit project dus in feite te komen tot een uitgebreide, representatieve steekproef van de nachtvlinderbevolking in Drenthe.

Gestreefd wordt naar opgaven met een zo nauwkeurig mogelijke plaatsaanduiding, dat wil zeggen minimaal het kilometerhok van waarneming en zo mogelijk nauwkeuriger GPS-coördinaten (bijvoorbeeld van de plek van een vlinderval). Voor de uitwerking van gegevens moet echter gekozen worden voor een bepaalde schaal. Een van de belangrijke vragen voor ons was op welke schaal de verspreidingsgegevens van nachtvlinders in Drenthe zinvol kunnen worden weergegeven. In

Figuur 1: Indeling van Drenthe in kwartblokken.

Figuur 2: Indeling van vier atlasblokken in kwartblokken ten westen van Borger.

landelijke verspreidingsatlassen wordt de verspreiding van soorten gewoonlijk gepresenteerd op basis van atlasblokken van 5 x 5 km. Deze schaal is veel te grof voor het trekken van zinvolle conclusies over verspreidingspatronen op provinciaal niveau (Drenthe omvat 132 hele of gedeeltelijke atlasblokken). In regionale atlassen is weergave van de resultaten op de veel fijnere schaal van kilometerhokken gebruikelijk, zoals in beide edities van de Atlas van Dagvlinders in Drenthe. Deze schaal (in Drenthe 2844 kilometerhokken) is echter zo fijn dat het in de praktijk onmogelijk is om alle kilometerhokken binnen afzienbare tijd allemaal op nachtvlinders te inventariseren. Daarom hebben wij gekozen voor een tussenmaat: het kwart atlasblok (of kortweg kwartblok) van 2,5x2,5 km= 6,25 km². Drenthe omvat circa 470 kwartblokken, waarbij kwartblokken met een minimale oppervlakte in Drenthe (< 10%) buiten beschouwing zijn gelaten. Een overzicht van de indeling in kwartblokken wordt gegeven in figuur 1 en een detail van deze indeling met de topografische ondergrond in figuur 2.

Een ander belangrijk punt is welke intensiteit van onderzoek we in ieder kwartblok nastreven. Het is algemeen bekend dat langjarig onderzoek in een bepaald terrein een voortdurende stijging van het aantal soorten laat zien, aanvankelijk in snel tempo, later veel trager. Dat geldt niet alleen voor nachtvlinders, maar voor allerlei groepen organismen. In Drenthe hebben dergelijke intensieve nachtvlinderinventarisaties met tientallen vangnachten op een bepaalde plek onder meer plaatsgehad in het Bargerveen (Jan en Annie Rocks e.a.), Oudemolen (Anneke Palthe) en Holthe bij Beilen (Eef Arnolds). Ze resulteerden in totale aantallen tussen de 350 en 400 soorten macro's. Het is duidelijk dat zo'n graad van volledigheid voor heel Drenthe onhaalbaar is. We streven voorlopig een meer bescheiden doelstelling na: in de meeste kwartblokken de vaststelling van minimaal 150 soorten en in overwegend agrarische en stedelijke kwartblokken minimaal 100 soorten. Daarbij wordt tevens gestreefd naar een spreiding van waarnemingen over verschillende seizoenen omdat de meeste soorten een beperkte vliegtijd hebben. Als een kwartblok aan deze voorwaarden voldoet, wordt het door ons als 'representatief onderzocht' beschouwd.

De huidige stand van zaken is weergegeven op de kaart in het artikel van Ton Schoenmaker in deze nieuwsbrief (figuur 2, p. 17). Hij heeft daarbij al gebruik gemaakt van de schaal van kwartblokken. Uit alle groen gemarkeerde kwartblokken zijn nu meer dan 100 soorten macronachtvlinders bekend. Dat zijn er verspreid door de provincie 99, ruim 20% van de Drentse kwartblokken. In 60 kwartblokken zijn meer dan 150 soorten aange troffen. De blokken met meer dan 100 soorten worden door ons vooralsnog als representatief onderzocht

beschouwd. De nadruk in de komende jaren zal dus wat ons betreft liggen op veldwerk in de 370 kwartblokken waar minder dan 100 soorten bekend zijn, de 'witte gebieden' op de kaart met aantallen soorten.

Er liggen vast wel een paar witte gebieden bij jou in de directe omgeving. Dus er ligt voor iedere vlinderliefhebber een uitdaging om de hoek van de deur!

Aandachtpunten voor dit veldseizoen

- Liefhebbers van dagvlinders: besteed bij het inventariseren van dagvlinders graag ook aandacht aan dagactieve nachtvlinders (zie Tabel 1).
- Nachtvlindersaars met vangapparatuur worden opgeroepen om dit seizoen vooral aandacht te besteden aan kwartblokken waar momenteel minder dan 50 soorten bekend zijn (zie kaart figuur 2, p. 17 in het artikel van Ton Schoenmaker). Eventueel uitgekozen kwartblokken graag melden bij Eef Arnolds.
- Meld je aan bij Joop Verburg als je zelf geen nachtvlinders wilt of kunt inventariseren, maar wel op een geschikte plek woont om nachtvlinderval te plaatsen. Dat is bijvoorbeeld een tuin of erf waar een vlinderval kan worden aangesloten op het lichtnet, zonder toezicht veilig kan staan gedurende de nacht en waar fel licht geen overlast geeft aan burens. Vooral plekken in of nabij natuurgebieden zijn interessant, maar we hebben ook behoefte aan vangplekken binnen steden en dorpen. Onze voorkeur gaat uit naar plekken in kwartblokken waar momenteel minder dan 50 soorten bekend zijn (zie de kaart in het artikel van Ton Schoenmaker). Uiteraard is hierbij steeds de instemming van de terreineigenaar en/of -beheerder nodig.
- Geef alle betrouwbare waarnemingen van nachtvlinders door aan Ton Schoenmaker met vermelding van ten minste de volgende gegevens: naam van de soort, aantal, plaats, km-hok of nauwkeuriger GPS coördinaten, en datum. Bij bijzondere of twijfelachtige waarnemingen graag een foto bijvoegen.
- Foto's of materiaal van bijzondere of twijfelachtige waarnemingen kunnen ter beoordeling worden opgestuurd naar Eef Arnolds of Ton Schoenmaker.
- Houd de website van de Vlinderwerkgroep Drenthe in de gaten voor nieuwe ontwikkelingen in het nachtvlinderproject. De bovengenoemde contactpersonen zijn voorlopig. Een meer definitieve taakverdeling wordt op de website bekend gemaakt.

Contactpersonen voor het nachtvlinderproject:

- Eef Arnolds, Holthe 21, 9411 TN Beilen, mail: eefarnolds@hetnet.nl
- Ton Schoenmaker, Meester Homanstraat 8, 9301 HP Roden, mail: tonsch@planet.nl
- Joop Verburg, Waardeel 4, 7921 WG Zuidwolde, mail: verburg.j@planet.nl

De databank van macro- en micronachtvlinders bij de VWD

Ton Schoenmaker

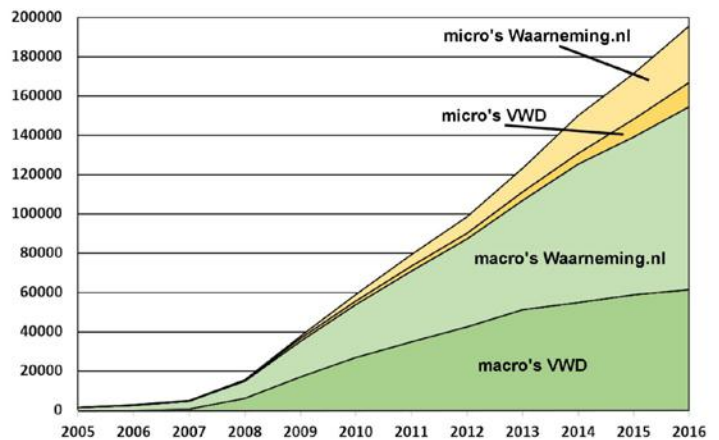
Het waarnemen en registreren van nachtvlinders is een relatief jonge tak van sport bij de Vlinderwerkgroep Drenthe. Pas de afgelopen tien jaar hebben steeds meer vlinderaars zich, met hulp van goede gidsen en websites, vol enthousiasme ook op de macro's en micro's gestort.

Een beetje historie

Als we het databestand van de VWD bekijken, zien we weliswaar dat de oudste waarnemingen dateren uit 1983, maar tot en met 2006 zijn er slechts 231 vlinders genoteerd en het merendeel was 'bijvangst' bij het doen van waarnemingen van dagvlinders. Dus veel overdag vliegende nachtvlinders als kolibrievlinder, gamma-uil, sint jacobsvlinder en roodbandbeer. Maar vanaf 2007 vindt er een snelle stijging plaats van het aantal waarnemingen. Dat had alles te maken met het uitbrengen van de Nederlandse bewerking van het Engelse boek 'Nachtvlinders' van Paul Waring en Martin Townsend in juli 2006. Tot dan toe waren waarnemers aangewezen op de algemene insectengidsen met een onvolledige beschrijving van de in Nederland voorkomende soorten. Het boek werd met veel enthousiasme ontvangen en beleefde al snel twee herdrukken. In 2009 kwam de 'Beknopte zakgids Nachtvlinders' uit (met dezelfde illustraties maar weinig tekst) en in 2015 volgde een volledig herziene uitgave van het boek uit 2006. Op het gebied van micronachtvlinders was er een vergelijkbaar effect door de uitgave van de 'Field Guide to the Micromoths of Great Britain and Ireland' in 2012. Naast het beschikbaar komen van goede gidsen was ook de door de VWD georganiseerde nachtvlinder cursus in het voorjaar van 2008 voor veel waarnemers een stimulans naar nachtvlinders te gaan kijken. Dankzij de deskundige inbreng van Gerrit Tuinstra werden toen 26 cursisten wegwijs gemaakt in de wereld van de macronachtvlinders. Het beschikbaar komen van websites als Vlindernet (De Vlinderstichting en Werkgroep Vlinderfaunistiek) en Microlepidoptera (Tymo Muus en medewerkers) maakte het voor de waarnemers

Pauwoogpijlstaart (foto Ton Schoenmaker)

Figuur 1: Aantal Waarnemingen VWD en Waarneming.nl

gemakkelijker de door hun waargenomen vlinders op naam te brengen.

Hoeveel waarnemingen zijn er verzameld in Drenthe?

Vanwege de bovengenoemde redenen groeide het aantal waarnemingen in Drenthe gestaag. De waarnemingen werden aanvankelijk veelal ingevuld op papieren waarneemformulieren, maar om het invoeren wat gemakkelijker te maken ontwierp Minko van der Veen het digitale waarneemformulier in Excelformaat. Naast relevante informatie als waarnemer, wanneer en waar wordt de vlinder ingevoerd met een code-nummer, op te zoeken in de zogenaamde 'wat_code'-tabel. Dat nummer zorgt ervoor dat de vlinder onder de juiste wetenschappelijke en Nederlands naam, zonder spelfouten, in onze databank kon worden opgenomen. Overigens is dat codenummer alleen 'geldig' binnen de VWD en is het geen standaardnummer zoals bijvoorbeeld in gebruik voor planten in Heukels' Flora. Met behulp van het Excelformulier zijn intussen vele duizenden waarnemingen ingevoerd. Maar de techniek schreed voort en de laatste jaren worden er ook veel waarnemingen doorgegeven via Waarneming.nl, zowel via de smartphone-apps ObsMapp, iObs en WinObs als direct via de website. Op zich een prima ontwikkeling met het bijkomend voordeel dat bij Waarneming.nl de waarnemingen beoordeeld worden op juiste determinatie, de zogenaamde validatie. Gelukkig mag de VWD van Waarneming.nl alle waarnemingen uit Drenthe naar het eigen bestand kopiëren om een beter overzicht te krijgen van de waarneemactiviteiten in onze provincie. Figuur 1 geeft een overzicht van de aantallen waarnemingen van de afgelopen tien jaar.

Duidelijk is te zien dat de invoer via Waarneming.nl recentelijk steeds meer is toegenomen. De laatste jaren komen er bij de VWD en Waarneming.nl samen jaarlijks tussen de 15.000 en 20.000 waarnemingen van macronachtvlinders binnen en 5.000 tot 10.000 waarnemingen van microvlinders. De totale teller staat nu (1 maart 2017) op 195.638. Figuur 1 laat ook zien wat de bijdragen zijn aan macro's en micro's, uitgesplitst naar VWD en Waarneming.nl. Een aantal waarnemers stuurt (of stuurde) de waarnemingen zowel naar de VWD als naar Waarneming.nl, maar hiervoor is zo goed mogelijk gecorrigeerd door de duplicaten te verwijderen. Dat laatste is nog niet

Geelschouder spinner (foto Ton Schoenmaker)

zo eenvoudig omdat, vooral bij microvlinders, hetzelfde beestje een verschillende wetenschappelijke en/of Nederlandse naam kan hebben. Maar die hele naamgeving is een verhaal apart, lees bijvoorbeeld het verhaal van Willem Ellis op de website van Vlindernet via de link <http://www.vlindernet.nl/vlindersalgemeen.php?id=38>.

Wat doen we met alle gegevens?

De combinatie van de databanken van VWD en Waarneming.nl is langzamerhand groot genoeg om antwoorden proberen te krijgen op vragen zoals:

- Hoeveel soorten macro's en micro's komen er voor in Drenthe?

In totaal vinden we in het combinatiebestand 614 unieke macronachtvlinders. Maar lang niet alle soorten zijn op de juiste wijze met foto of bewijsmateriaal gevalideerd en het werkelijke aantal zal vanwege de moeilijk te determineren soorten ongetwijfeld lager liggen. Jan Rocks is momenteel aan het onderzoeken hoeveel soorten er wel met zekerheid zijn vastgesteld en begin maart was dat aantal circa 530.

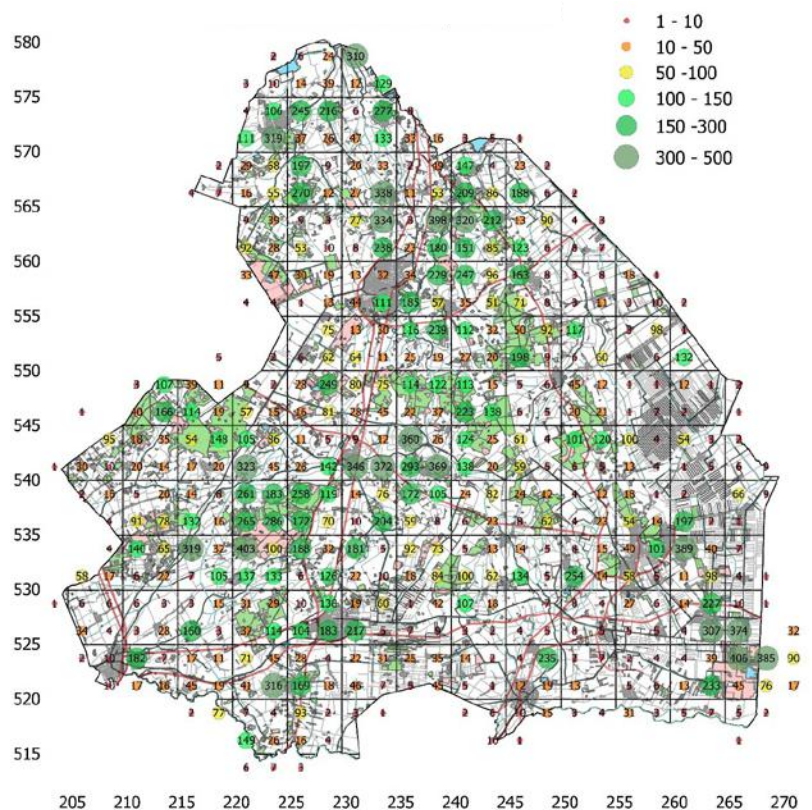
Voor de microvlinders is de vraag nog lastiger te beantwoorden. Behalve het probleem met de validatie speelt ook de verwarring met de naamgeving een rol. Het voorlopig aantal soorten microvlinders in de bestanden van VWD en Waarneming.nl bedraagt 853, maar het werkelijke aantal zal aanzienlijk minder zijn.

- Hoe is de verspreiding van verschillende soorten over Drenthe?

In figuur 2 is de verspreiding van de macronachtvlinders in Drenthe weergegeven. Als maat is gekozen het aantal soorten in hokken van 2,5 x 2,5 km (kwart atlasblok) daar deze grootte nog enigszins de variaties in het landschap kan weergeven. Atlasblokken van 5 x 5 km zijn hiervoor te grof en voor km-hokken is er nog lang niet op genoeg plekken waargenomen. Maar zelfs de rijkdom aan soorten in de kwartblokken wordt voor een groot deel bepaald door de verspreiding van de waarnemers.

- Hoe goed gaat het met de Drentse nachtvinders?

Op dit moment is het nog veel te vroeg om daar antwoord op te geven. De waarnemingen bestrijken pas een periode van krap tien jaar en er was een sterke groei in het aantal waarnemers en waarnemingen. Wel is er nu een basis die enig inzicht geeft in de soortenrijkdom van dit moment, maar om iets te kunnen zeggen over trends zijn nog veel meer waarnemingen nodig.

Figuur 2: Aantal soorten macronachtvlinders per kwartblok

Hoe gaan we verder?

Het is de vraag of we als VWD een eigen databank willen blijven onderhouden of dat we onze waarnemingen elders gaan onderbrengen. Aangezien in 2016 circa 75% van de Drentse waarnemingen zijn ingevoerd bij Waarneming.nl, ligt het voor de hand om het invoeren bij deze site verder te promoten. Er zijn echter nog meer databanken in Nederland. Zo is er 'Noctua', de gezamenlijke databank van De Vlinderstichting en de Werkgroep Vlinderfaunistiek van EIS (European Invertebrate Survey). De VWD stuurt jaarlijks de binnengekomen waarnemingen van nachtvlinders naar de beheerder van Noctua, jarenlang Willem Ellis, maar sinds kort Jurriën van Deijk. Bij het overzetten van de waarnemingen van VWD naar Noctua worden deze zo goed mogelijk gevalideerd. Er wordt (automatisch) gecontroleerd of de waarnemingen kloppen met o.a. de vliegtijd, landschapstype en regionale zeldzaamheid. Als er vraagtekens zijn wordt dit via de VWD-beheerder gemeld aan de waarnemer met het verzoek de waarneming nog eens te controleren, liefst met foto's. Het is trouwens aan te bevelen bijzondere soorten altijd te fotograferen, zodat een specialist er nog eens naar kan kijken. Ook de waarnemingen van Waarneming.nl worden ingevoerd in Noctua en de reeds uitgevoerde validaties van Waarneming.nl worden daarbij meegenomen. Uiteindelijk komen alle waarnemingen terecht in de grote databank van de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF). In figuur 3 zijn de datastromen tussen de waarnemer en de verschillende databanken schematisch weergegeven.

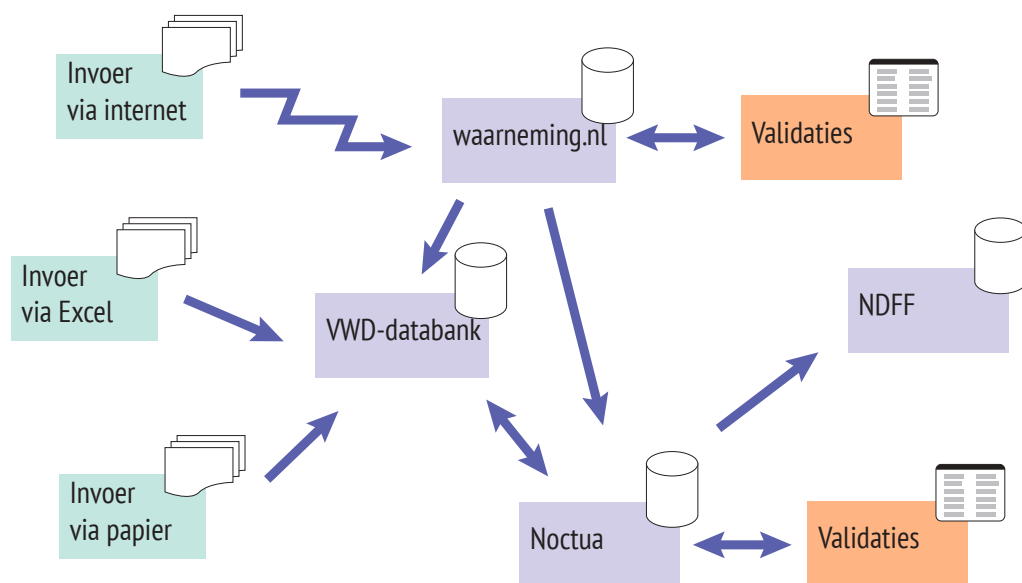
Zoals boven al vermeld heeft de VWD reeds de mogelijkheid om bij Waarneming.nl alle in Drenthe waarge-

Eikenblad (foto Ton Schoenmaker)

nomen nachtvlinders op te halen en toe te voegen aan de eigen databank. Het zou mooi zijn als iets dergelijks ook mogelijk zou zijn met de Drentse waarnemingen in Noctua. Als de VWD die toestemming krijgt zijn er geen redenen meer om alle waarnemingen binnen de VWD te blijven beheren en is het handiger om gebruik te maken van de grote databanken. Deze databanken doen allemaal aan validatie, nemen maatregelen om dubbele vlindernamen te vermijden en proberen zo goed mogelijk duplicaten te voorkomen.

Op dit moment zijn de mogelijkheden nog niet allemaal uitgewerkt, maar voor de waarnemer verandert er eigenlijk niet veel. Het liefst ziet de VWD de waarnemingen ingevoerd via Waarneming.nl, maar ook de mogelijkheden van invoer via het digitale waarnemingsformulier in Excelformaat en het invulformulier van papier en met pen blijven (voorlopig) bestaan.

Figuur 3: Schematisch overzicht dataverkeer van en naar de VWD

Kommavlinders in het Scharreveld

Berta Schuurhuis en Dick Mooi

Sinds 2014 zijn wij bezig met het inventariseren van kommavlinders in het Scharreveld. Als kersverse vrijwilligers van het Drentse Landschap kregen wij toen de opdracht om de vlinders, libellen, sprinkhanen en krekels te inventariseren in twee gebieden, Dalerpeel en het Scharreveld. Al vanaf het begin hadden we iets met het Scharreveld: de weidsheid en toch ook het afwisselende van het gebied. Onze favoriete plek is de kijkheuvel. Hier vliegen dan ook meer dan 20 soorten dagvlinders in één hok van 100 bij 100 m (ha-hok).

Onze eerste kommavlinder (foto Dick Mooi)

Tijdens de voorbereidingen in 2014 gaf Bertil Zoer van Het Drentse Landschap aan dat wellicht de kommavlinder nog zou vliegen in het Scharreveld. In de tweede helft van juli 2014 zijn we dan ook vol goede moed begonnen met het zoeken naar de kommavlinder. Aanvankelijk helaas zonder resultaat, totdat we op 1 augustus een klein bruin vlindertje zagen zitten op een pitrusstengel. Het was nog vroeg en de vlinder was nog niet opgewarmd. Dus we hebben uitgebreid foto's gemaakt en op basis van de witgele vlekjes op de vleugel kwamen we al snel tot de conclusie dat het hier ging om een kommavlinder. Toen de vlinder was opgewarmd was deze in een flits verdwenen en hebben we hem of haar ook niet teruggezien. Dit was onze eerste ontmoeting met de kommavlinder. Later die dag hebben we nog 16 kommavlinders gezien in het

Scharreveld. We merkten al snel dat je moet leren om de vlinders te zien en ook het volgen is een vak apart.

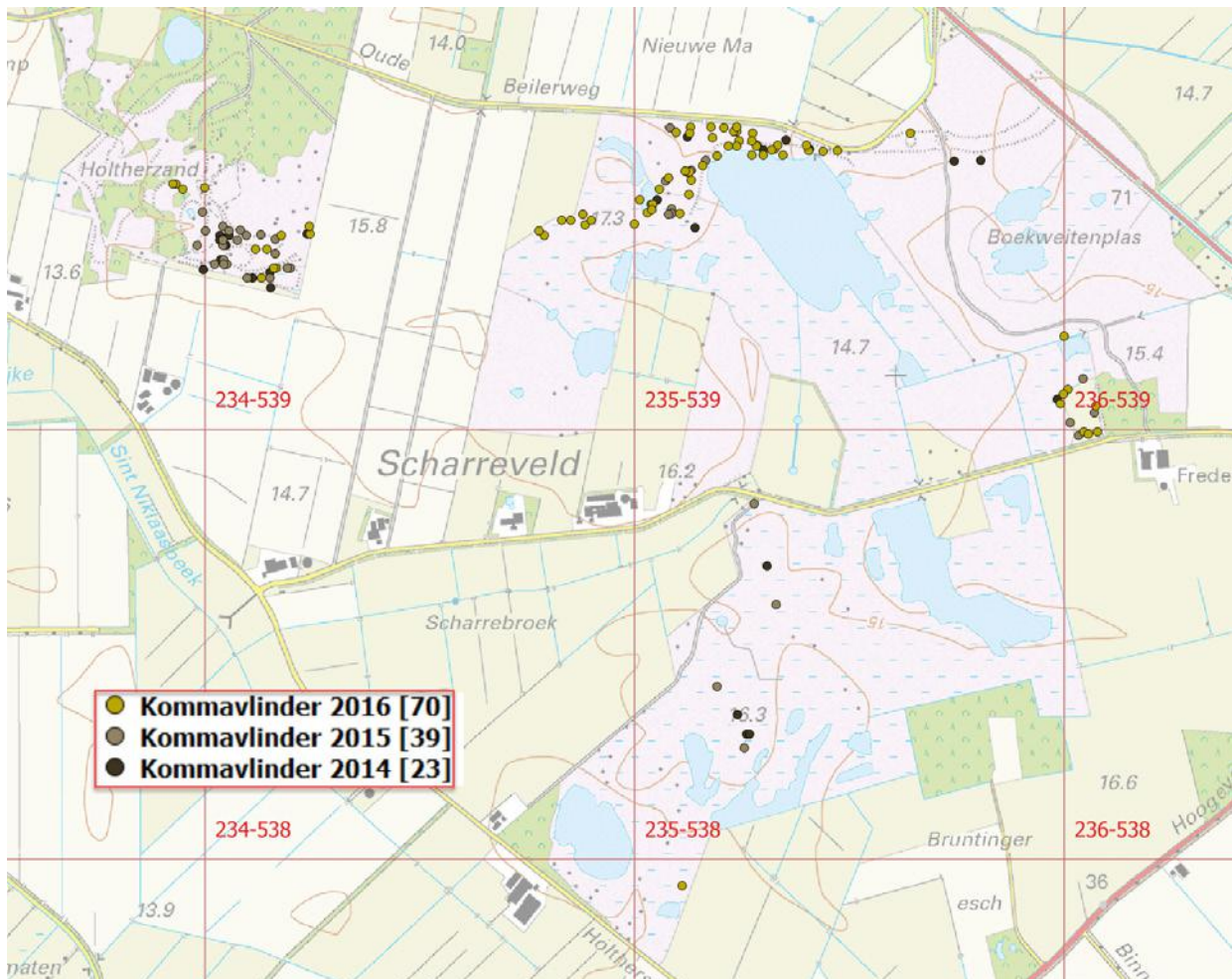
In totaal hebben we in 2014 32 kommavlinders gezien. De vlinder komt dus in lage aantallen voor in het Scharreveld en is vaak alleen of als tweetal gesignaleerd.

In 2015 hebben we andere gebieden geïnventariseerd, maar op ons verzoek hebben we ook de kommavlinders in juli-augustus weer bezocht. In totaal hebben we 39 vlinders gezien op ongeveer dezelfde plekken als het jaar ervoor. Wel viel ons toen al op dat het aantal kommavlinders duidelijk hoger was rond de kijkheuvel aan de weg die ook Scharreveld heet. Deze heuvel is een aantal jaren geleden aangelegd en naast het pad naar de heuvel staan diverse soorten bomen en struiken. Op de kijkheuvel bloeien in augustus veel nectarplanten en onderaan de heuvel begint de struikheide zich weer te ontwikkelen.

Typisch landschap voor de kommavlinder (foto Dick Mooi)

Figuur 1: Verspreiding van de kommaavlinder in het Scharreveld 2014-2016

In 2016 hebben we weer meer kommaavlinders gezien rond deze kijkheuvel maar ook langs de Oude Beilerweg aan de noordkant van

Scharreveld vlogen in 2016 meer kommaavlinders. In totaal hebben we in 2016 in het Scharreveld 70 kommaavlinders gezien (figuur 1).

Na 3 jaar inventariseren van kommaavlinders in het Scharreveld kunnen dan ook voorzichtig de conclusie trekken dat het aantal vlinders in dit gebied weer langzaam aan het toenemen is. De toename zien we met name in gebieden waar regelmatig beheer plaatsvindt, zoals pluggen, begrazen of maaien.

Kijkheuvel Scharreveld (foto Dick Mooi)

Colofon

Redactie:

Pauline Arends
Stefan Pronk
Ben Hoentjen (eindredactie)

Vormgeving en opmaak:

Jan Faber

Uiterste inleverdatum

kopij najaarsnieuwsbrief:
20 oktober 2017

